

Forráselemző feladatok a nemzetiségi kérdés tárgyalásához – társadalomismeret –

Összeállította: *Jakab György*

I. Mi történt a 349-es kórteremben?

A történet

2006. január 14-én délután 4 órakor a sasvári Heim Miklós kórház harmadik emeletén legalább ötven roma származású személy jelent meg, hogy egy hozzátartozójukat meglátogassák. Az idős asszony azonban nem sokkal korábban meghalt. A halálhír sokkolta a népes rokonságot. Roma szokás szerint kiabálva, ruhájukat megszagatva ott a folyosón gyászolni kezdték a nénit. A kórház biztonsági őrrei a nagy kiabálás és felfordulás miatt kihívták a rendőrséget. A rendőrök kiérkezése után nem sokkal verekedés kezdődött. A járőrök végül öt roma személyt állítottak elő a kapitányságra. Onnan a kora esti órákban engedték ki őket. Tény az is, hogy az előállítottak egyikét, a gyöngyösi Kanalas Ráfáelt mentőautó vitte el a kapitányságról és szállította át a hatvani kórházba. A történet szereplői egymástól eltérően emlékeznek az eseményekre. Annyi biztos: a kórházban tömegverekedés volt, amelyben legalább nyolc ember megsérült. A vizsgálat megkezdődött.

Vélemények

Rézműves József, roma családfő: *„Idős édesanyámat műteni kellett. A kórház a hozzátartozók beleegyezését kérte a műtéthez. Tízen vagyunk testvérek, nagy a család, lehetünk vagy ötvenen, akik bementünk a kórházba. A főorvos ott közölte velünk, hogy a mama meghalt. Volt, aki elájult a hír hallatán. Szokásaink szerint gyászolni kezdtük szegény anyámat. Nem akartunk senkit bántani, sem megsérteni, csak hangot adtunk fájdalomunknak. A főorvos megkért minket, hogy hagyjuk el a folyosót, mert szeretné kivitetni a kórteremből a holttestet. Már a liftnél voltunk, indultunk lefelé, amikor megérkeztek a rendőrök, lökdösni, taszigálni kezdtek bennünket, hogy menjünk már. Egyik öcsémet, Pétert az ajtóhoz bilincseltek. Felesége rávetette magát, hogy testével védje a férjét, és azt kiabálta, hogy ne üssék őket. Az egyik rendőr a hajánál fogva elrántotta az asszonyt, erre kitört a verekedés. A verekedésben többen megsérültek. Nekem is kijutott az ütlegekből. Négy testvéremmel előállítottak, a fogdában külön cellában voltunk. Hallottam, ahogy a testvéreink ordítanak, könyörögnek, hogy ne bántsák őket. Engem nem bántottak.”*

Kovács Lászlóné, látogató: *„Már akkor óriási hangzavar volt, amikor bejöttem meglátogatni a férjemet - mondja. - Nagyon sok cigány ember között jöttem át a folyosón. Nem sokkal később óriási hangzavar támadt, mindenki kiabált, csapkodták a liftajtót, ordítottak, jajveszékeltek. Kinéztem a kórteremből, de a folyosóra nem mertem kimenni. A verekedésből csak annyit láttam, hogy egy cigány asszony nekiugrik az egyik rendőrnek, aki hanyatt lökte őt, tovább azonban nem mertem nézni, visszaléptem a kórterembe.”*

Maróthy György, a kórház főorvosa: *„a kórház szabályzata meghatározza azt, hogy egy beteghez hány látogató érkezhessen egyszerre. A roma látogatókat eddig ugyan nem korlátoztuk, de ötven ember sok egy kórházban, még akkor is, ha csendben vannak az érkezők. Ekkora tömeg zavarja a betegek nyugalma és az ott folyó munkát. Ennek megbeszélése érdekében megkerestem a sasvári roma kisebbségi önkormányzatot, hogy a jövőben ne fordulhasson elő hasonló eset a kórházban.”*

Sebestyén János, rendőrszázlós: „*Én ilyet még nem éltem át. Ezt a monoklit egy Kanalas Ráfáel nevű személytől kaptam - mutatja sérülését. - Eltört az arccsontom. Öt társammal érkeztem a kórházba, miután az ottani biztonsági őröknek nem sikerült lecsillapítaniuk a kiabáló tömeget. Ötven-hatvan roma hangoskodott az épületben. Az általuk csapott zaj akkora volt, hogy a harmadik emeletről lehallatszott a földszintre. Felszólítottuk őket, hogy menjenek haza. Néhányan elindultak, de voltak, aki kiabálni kezdtek velünk. Eldöntöttük, hogy az egyik hangoskodót előállítjuk, ezt azonban nem engedték. Engem váratlanul két férfi megragadott és berántott a tömegbe, lefogtak és ütlegelni kezdtek. Segítségemre siető társamat fejbe ütötték valamilyen fémtárggyal, engem pedig lelöktek a lépcsőn. Az intézkedést végül sikerült befejezni, de testi kényszert, gumibotot és bilincset kellett alkalmazniuk. Az öt előállított férfit egyesével, kicsavart kézzel kellett a rendőrautókhoz cipelni, mert az utolsó pillanatig küzdöttek. Azt azonban határozottan cáfolom, hogy a fogdában bántottuk vagy megkínoztuk volna a romákat.*

Kardos Péter, emberjogi szakértő: Ebben az esetben valóban súlyos kulturális konfliktusról van szó. A romák többsége ugyanis egészen másként viszonyul a halálhoz és a gyászhoz, mint mi. Ők, ha gyászolna, nem fogják vissza érzéseiket, indulataikat, fájdalmukat, és félelmeiket: elájulnak, sírnak, óbégatnak, megtépik a ruhájukat, csapkodnak, fejüket a falba verik, valóságos extázisba esnek. Ráadásul a gyász mindig közösségi esemény, ilyenkor összejön a nagycsalád, a rokonok, az ismerősök, akár több százán is összejöhetnek már a siratáskor, nemcsak a temetésen. Mindez számunkra szokatlan, sőt fenyegető is lehet különösen egy kórházban.

Mit lehet itt tenni? Semmiképpen nem lehet megtiltani a romáknak, hogy szokásaik szerint gyászolják el halottaikat, ugyanakkor az is igaz, hogy ezzel nem boríthatják fel egy kórház megszokott rendjét és nyugalomát. Javasoltam már a sasvári, és más kórházaknak is, hogy rendezzenek be egy gyász szobát, ahol a hozzátartozók – és valószínűleg nemcsak a romák – méltóképpen elbúcsúzhatnak szeretteiktől, nem zavarva ezzel mások nyugalomát.”

Mások: Erre a konfliktusra a kórházban ápolt betegek nem szívesen emlékeznek vissza. Tegnap a sebészetben dolgozó nővérek azzal hátrították el érdeklődésünket, hogy január 14-én nem ők voltak szolgálatban.

Kérdések, feladatok

1. Mindenki olvassa el a történetet, és közösen értelmezzétek a szöveget!
2. Miről szól a történet?
3. Milyen problémákat, konfliktusokat vet fel?
4. Mi a véleményetek a történetről?
5. Alkossatok csoportokat! Minden csoport olvasson el és értelmezzen közösen egy-egy véleményt! Ezután minden csoport szóvivője mondja el az általa elolvasott szöveget és csoportjának véleményét a szövegről.
7. Rendeztetek vitát a történetről! Minden csoport fogalmazza meg az általa képviselt vélemény érveit!
8. Rendeztetek vitát arról, hogy mit lehet ebben az esetben tenni!
9. Ismertek-e más, hasonló jellegű, kulturális ütközésről szóló történetet?

II. Életrajzok

A német (sváb) származású magyar állampolgár

„Hujber Józsefnének hívnak, s előrebozsátom, hogy én egyszerre vagyok magyar is és német is - bocsánat sváb. Számomra nagyon fontos, hogy mindkét kultúrában "otthon" legyek. A dolog persze sokkal bonyolultabb, hiszen a múltkor is itt járt egy német küldöttség, s alig értettük egymást, hiszen én a "vecsesi sváb dialektust" beszélem, nem az irodalmi német nyelvet.

Szóval. Őseim kétszáz évvel ezelőtt telepesként érkeztek Magyarországra és a család számára természetes volt, hogy mi magyarországi németek, svábok vagyunk. Az 1941-es népszámláláskor apám már magyar nemzetiségűnek vallotta magát és az én anyanyelvem is egyértelműen a magyar volt, bár németül (svábul) is tanítottak. Ennek ellenére apámat a német hadseregbe sorozták be - meg is halt a háborúban -, bennünket pedig a Szovjetunióba vittek "egy kis munkára", mint németeket. A család másik részét pedig kitelepítették Németországba (az akkori NDK-ba).

Én hat év után visszajöttem a Szovjetunióból és apám szülőfalujába, Vecsésre költöztettek. Itt kezdtem új életet, mint német (sokáig nem volt személyi igazolványom, nem volt német nyelvű iskola, kulturális intézmény - csak mi voltunk néhányan németek). A '70-es években sikerült Pécsre költözni. A gyermekeim remekül beszélnek németül, de csak mert olyan iskolába írtattam őket. A német identitásomat most már egyáltalán nem kell féltennem. Ha belépünk az Európai Unióba, ott a német kultúra fix, hogy domináns lesz. Ettől persze én még magyarnak, magyarnak is tartom magam. Itt akarok élni és kimondottan örülök, hogy mindkét kulturális hagyománnyal rendelkezem. Ettől érzem igazán gazdagnak magam.”

A magyar származású kanadai állampolgár

„Albert Lajos vagyok és 1956-ban hagytam el Magyarországot. Részben politikai okból - fiatal munkásként részt vettem a harcokban -, részben kalandvágyból mentem el: először Ausztriába, aztán Kanadába. Hamar rájöttem, hogy ez egészen más világ, mint amit megszoktam, itt csak magamra számíthatok, itt nem lehet tévedni. Angolul tanultam, minden munkát elvállaltam, amit kínáltak. Hétfvégén persze sűrűn eljártam a magyarok közé töltött káposztát enni. Sokáig ideiglenesen Kanadában élő magyarnak tartottam magam, holott egyre inkább kanadaivá váltam: gondolkodásmódom, viselkedésem, politikai felfogásom fokozatosan átalakult.

Mire anyagilag összeszedtem magam, s megvettem azt a boltot, ahol korábban eladó voltam, magyarságom éppen olyan magánügygé vált, mint horvát származású feleségem nőegyleti tagsága, az én teniszimádatom, vagy hogy hétfvégén templomba járunk. Az etnikai sokféleség itt természetes. Ahol élek, nem akarnak senkit beolvasztani. Azt mondják, Kanada egy »nagy etnikai salátástál, amelyben jól elférnek egymás mellett a különböző ízű növények«.

Magyar öntudatomat sohasem adtam fel, de hogy a gyermekeim minek vallják majd magukat, abba már nem akarok nagyon beleszólni. Sokat gondolkodtam azon, hogy talán haza kellene költözni Magyarországra, de rájöttem, hogy már nem igazán ismerem az ottani viszonyokat, már nem tudnék igazán visszailleszkedni: az itteni nemzeti-etnikai konfliktusokat sokszor nevetségesnek, abszurdnak érzem. Ugyanakkor azonban vágyódom is »haza«, minden alkalmat - így ezt a meghívást is - megragadok, hogy jöhessenek.”

A roma (cigány) származású magyar állampolgár

„Raffael József vagyok, s azt mondom én is, hogy magyar vagyok, mert a személyi igazolványomban az áll. Meg persze azt is mondom, hogy cigány - bocsánat roma - vagyok, mert annak születtem, meg a magyarok is annak tartanak, s végül szegény is vagyok, akárcsak a többi cigány.

Mi sohasem voltunk "igazi romák", csak romungrók (részben elmagyarosodott, magyar nyelvű cigányok), mivel egymás között leginkább magyarul beszélünk. Az őseim üstfoltozók

voltak - papírjuk is volt róla -, járták a falvakat és javították a különböző edényeket és szerszámokat. A háború után azonban egyre kevesebb szükség volt a munkájukra, így egyre jobban elszegényedtek. Aztán a '60-as években azt mondták, hogy a "szocializmusban nem lehet nomadizálni", a férfiakra meg azt mondták, hogy "közveszélyes munkakerülők", így bennünket is bekényszerítettek egy városvégi panellakásba, a bátyáim meg fölmentek Pestre utat építeni.

A panelben nagyon rosszul éreztük magunkat - korábban állandóan a természetben éltünk -, ezért egy Miskolc melletti faluba költöztünk, ahol építkezni kezdtünk. Ott meg a magyarok nem nézték jó szemmel, hogy beköltöztünk a falujukba. Sok volt az összetűzés. A végén már állandóan félni kellett - mint a háborúban. Inkább Pestre jöttem, mert ígértek munkahelyet, sőt a munkásszállón szállást is. Ott laktam, amíg meg nem házasodtam, mert akkor az apósom, aki prímás és nagy becsülete van, szerzett nekünk lakást.

Pár éve, amikor a sógorom politikus lett, azzal mentünk le a családomhoz, hogy cigány iskolát fogunk építeni, hogy műveltek legyünk, hogy munkánk legyen, hogy mi is embernek érezhessük magunkat. Nagyon rosszul esett, hogy szinte elzavartak bennünket, hogy ti már magyarkodtok, urizáltok, nem is vagytok igazi cigányok, semmi keresnivalótok itt. Most mit csináljak? A magyarok lenéznek, veréssel fenyegetnek és "koszos cigánynak" neveznek, a romák elzavarnak, mert már nem vagyok elég jó cigány nekik. De van rosszabb is. Egy erdélyi barátom mesélte, hogy ők állandó félelemben élnek, mivel a románok azért bántják őket, mert magyar nyelvűek és védték a magyarokat Marosvásárhelyen is, a magyarok pedig azért bántják őket, mert cigányok."

Görög származású magyar állampolgár

„Nikosz Arisztotelésznek hívnak, görög származású magyar állampolgár vagyok. Még gyermek voltam, amikor szüleim Magyarországra menekültek politikai okokból. Én már itt jártam iskolába, ide nőültem - magyar nőt vettem feleségül - ide születtek a gyermekeim, akik persze görög nevet is kaptak. Közben megnyíltak a határok és fölvetődött a kérdés: maradjunk Magyarországon, vagy menjünk Görögországba? Szüleim és rokonaim visszaköltöztek, én viszont maradtam. Engem minden emlékem Magyarországhoz fűz, hiszen csak huszonöt éves korom után juthattam el ismét Görögországba, itt van a családom, magyarul gondolkodom, többnyire magyarul álmodom. Azért persze sokat járunk Görögországba. A gyermekeim megkapták a kettős állampolgárságot, természetesen jól beszélnek magyarul is, meg görögül is. Az athéni olimpián például az egyik lányom magyar színekben, a másik lányom görög színekben versenyzett, mert csak így tudtak kijutni mindketten a versenyre.”

III. Kulturális találkozások, kulturális ütközések

Szépség és erő

Egy fiatalokból álló magyar turistacsoport látogatást tesz egy mongol szőnyegszövő üzemben, ahol nagyon sok helybeli asszony dolgozik. A mongol asszonyok kérdezzétek a látogató hölgyektől, hogy van-e már férjük. Az egyik megszólított magyar nő rámutat egy nyápic szemüveges férfire, hogy bizony ez a vékony férfiú volna az ő férje. A mongol asszonyokból természetes módon tör fel a sajnálkozó nevetés:

- Pedig maga olyan szép, nagyobb, erősebbet is kaphatott volna – mondta az egyikük. – Nálunk Mongóliában minél szebb egy nő, annál erősebb, munkabíróbb férjet kaphat. A csúnyábbaknak jutnak az ilyen nyápicok.

Miss Itália a fekete Vénusz

1996-ban Itália szépségkirálynője a fekete bőrű 18 éves Denny Mendez lett. A dominikai származású, de olasz állampolgárságú lány megválasztása hatalmas érzelmi hullámokat váltott ki Olaszországban. "Ülhet-e egy néger lány az olasz szépségkirálynő trónján, ahol egykoron Gina Lollobrigida vagy Sophia Loren ült? Lehet-e egy fekete bőrű bevándorló az olasz szépségideál megtestesítője? - kérdik sokan - Képviselheti-e hitelesen Denny Olaszországot, az olasz kultúrát, az olasz hagyományokat csak azért, mert olasz állampolgárságot kapott?

A magyar konyha egy arab országban

Egy arab országban vendéglőt nyitott egy magyar vállalkozó, aki a magyar konyha remekeivel szerette volna megismertetni a helybélieket. A tervezett ételek jelentős részét azonban még az étlapra sem merte kitenni. Arab barátai ugyanis figyelmeztették, hogy a sertésből készült ételek miatt már szakácsot, felszolgálót sem fog kapni, nem is beszélve arról, hogy a helybeliek messziről el fogják kerülni az éttermet, ha kiderül, hogy ott a mohamedánok által tisztátalannak tartott disznót szolgálnak fel. A vállalkozó töprengeni kezdett. Lehet-e a magyar konyhát bemutatni sertéshús nélkül? Elhiszik-e neki, hogy nem fog sertéshúst feldolgozni? Mit mondanak, majd az arra járó magyar, illetve európai vendégek?

Kínai konyha Magyarországon

Közismert, hogy a kínai konyha nagyon sok olyan élőlényt – kígyót, cserebogarat, egzotikus állatokat és növényeket – használ föl, amelyek számunkra idegenek és többnyire ehetetlennek tűnnek. Sokáig nem is volt baj a magyarországi kínai vendéglőkben, a magyarok a számukra még elfogadható ételek közül válogattak, az itt élő viszonylag kisebb számú kínai vendégek viszont a saját „csemegéikből” kérhettek. A Magyarországon élő kínaiak létszámának növekedésével azonban megjelent a kibékíthetetlen probléma: a kutya. A kínai konyha számára ugyanis a kutya is „ínyencfalat”, míg a magyar közízlés elítéli a kutya élelemként való felhasználását. Számunkra állatkínzás az - és a törvények is tiltják – hogy egy kutyát azért tenyesszenek, hogy aztán megegyék. Mit tegyenek ilyen helyzetben a kínai szakácsok? Mit tehetünk mi?

Az idő szárnyán

Egy tudományos konferencián a magyar küldöttség egyik tagja találkozott rég nem látott kínai kollégájával. Mindketten a konferencia megnyitójára siettek. A kínai professzor - szokott alaposágával - ki is nézett már magának egy útvonalat, amelyen két átszállással célhoz érhet. Magyar kollégája azonban ismerősebb volt a városban, s tudta, hogy van egy új metróvonal amellyel átszállás nélkül utazhatnak. Azt javasolta tehát, hogy menjenek metróval és akkor legalább húsz perccel korábban odaérhetnek. Így is lett. Amikor azonban kiszálltak a metróból a magyar professzor legnagyobb meglepetésére kínai kollégája nem a konferencia színhelyére, hanem az épülettel szemben lévő parkba ment, majd ott leült egy padra. Utána sietett, majd kérdőre vonta, hogy miért ült le erre a padra. - Nem értem! - mondta a kínai. - Az előbb azt mondtad, ha metróval jövünk, akkor legalább húsz percet nyerünk. Arra gondoltam, hogy ezt az ajándék húsz percet itt töltjük a padon, napozunk, megnézzük a növényeket és a járókelőket, aztán majd bemegegyünk a megnyitóra.

Gyorsuló idő

Egy erdész meglátogatta nagyvárosban élő barátját. Éppen vacsorázni készültek, amikor megszólalt a csengő. A házigazda haragosan fölkiáltott: Ki az már megint? Ettől a kifakadástól az erdész teljesen megdöbben. Számára érthetetlen volt, hogy a csengő váratlan

megszólalására a házigazda nem örömmel, nem szeretettel, hanem dühösen reagált. Miután a váratlan vendég eltávozott, még sokáig beszélgettek a vendégszeretetről.

Kérdések, feladatok

1. Alkossatok csoportokat, és közösen értelmezzétek a történeteket!
2. Milyen kulturális ütközések jelennek meg a történetekben?
3. Melyek azok a történetek, amelyekben komolyabb, megoldásra váró konfliktusok merülhetnek fel?
4. Rendezetek vitát, amelyben az esetleges konfliktusok szereplői kifejtik álláspontjukat, majd keressetek megoldásokat a kulturális konfliktusok feloldására!
5. Játsszátok el ezeket a helyzeteket, illetve a helyzetek feloldásának módjait!

IV. Családtörténet

Anyai ág (Barta)

Éva nagymamám (Bodnár Éva) meséli

„A nagyszüleim - a te ükanyád, meg ükapád - még egyszerű uradalmi napszámosok, voltak az Alföldön. Az Orczy bárók birtokán dolgoztak - kaszáltak, kapáltak, halastavat ástak, mikor mi kellett - és a kastély melletti majorban laktak többedmagukkal. Nagyapámat ismertem. Csak annyit tudok róla, hogy kis mokány parasztember volt, szép nagy bajusszal. Behívták katonának az első világháborúba, ahol két évig harcolt az olasz fronton, kétszer meg is sebesült, ki is tüntették, aztán amikor hazajött, hamarosan meghalt: valószínűleg a nagy spanyolnátha járványban, vagy a sebesülése miatt. A nagyanyám meg ott maradt három kisgyerekekkel - a negyedik gyerekük, Aranka még a háború alatt meghalt két éves korában, torokgyíkban – nem volt könnyű élete, bár sohasem panaszkodott....

Családunk története szép fokozatosan kétfelé ágazott. Sándor és László nagybátyám a nagyanyámmal Dévaványán maradtak; egy kis földhöz jutottak, s azon gazdálkodtak a második világháború előtt. Aztán Lászlót elvitték a szovjetek elleni háborúba, s ott is halt meg valahol a Don-kanyarnál. A háború után nagy szegénységben éltek, később pedig megfosztották őket a földjüktől és be kellett lépniük a termelőszövetkezetbe, de erről nem sokat tudok, mert eléggé elszakadtunk egymástól. A Sándor (most már az idősebbik) technikumot – a mai szakközépiskolához hasonló intézmény – végzett és a térszben lett valami vezetőféle. A többiek elkerültek a faluból. A húga, Piroska Békéscsabára ment férjhez, s ha jól tudom ápolónő lett, a fia, a kisebbik Sándor Gyulára költözött és a gyomai Kner nyomdában dolgozik, mint előkészítő...

A mi águnk útja sokkal kacifántosabb volt. Nagyanyám ugyanis erőnek erejével férjhez adta az akkor 17 éves édesanyámat egy nála 22 évvel idősebb emberhez, az édesapámhoz. Nyilván jót akart, a nagy szegénység után egy orvos férj főnyereménynek számított akkoriban. Édesapám egy tizenhárom gyerekes napszámos család legifjabb tagja volt, akinek fölfigyeltek a tehetségére és az egyház taníttatta. Mindenáron papot akartak csinálni belőle, de aztán úgy alakult, hogy orvos lett. Sokáig nem is akart családot, de aztán figyelmeztették, hogy most már „illene” megnősülnie. Erről nem szívesen beszélek, mivel...hát... édesapám és édesanyám nem igazán szerették egymást. Apámat Fehérgyarmatra helyezték, állandóan dolgozott (hat falu betegeit látogatta éjjel és nappal), anyám pedig csak házsártoskodott, eleinte a cselédekkel, aztán már egyre inkább velem, meg a húgommal. Aztán lett egy nagy szerelme, egy daliás

huszártiszt... Alighogy túléljük a második világháborút, váratlanul meghalt az édesapám, akit ugyan nem nagyon ismertem, de azért mégis nagyon fontos volt számomra.

Halálával minden megváltozott. Engem, meg a húgomat zárdai iskolába adtak - ahol borzasztóan éreztem magam -, anyám meg a gyászév leteltével hozzáment a szerelméhez. Ezután következett az ún. Rákosi korszak, ami mindent a feje tetejére állított. Anyámék fokozatosan elszegényedtek, mivel a korábbi korszak jól fizetett huszártisztje ellenségnek minősült és legfeljebb csak alkalmi munkákat kapott és anyám sem tudott - nem is nagyon akart elhelyezkedni. Én szerettem volna középiskolába továbbtanulni, de mivel apám orvos volt és „kellett a hely” a proletárgyerekeknek, ezért nem vettek fel sehová. Egyik tanítóm azt ajánlotta, hogy jelentkezzem traktorosnak - tizenhat éves múltam - és akkor egy év múlva, mint munkásfiatal gyorsított ütemben elvégezhetem a középiskolát (szakérettséginek hívták akkoriban) és azonnal fölvesznek az egyetemre is. Így is történt. Nagyon féltem ott fõnn a traktoron, sokszor még éjjel is dolgoznom kellett egy szál egyedül, de egy év után középiskolába kerültem, s két év után, érettségivel a zsebemben föl is vettek az Agrártudományi Egyetemre, ahol megismerkedtem nagyapáttal – aki egyébként hasonló módon jutott oda, s hamarosan igazgatónak nevezték ki egy állami gazdaságba. Így kerültünk Pécs környékére.”

Apai ág (Toronyi)

Hermina néni (Toroyi Hermina) meséli

„A mi családunk Királyhelmeccrõl – ma Szlovákiában van – származik. Édesapám húszéves korában fogta magát és eljött Pestre munkát keresni a barátaival. Beállt építõmunkásnak és aztán „itragadt”: nagyon büszke volt arra, hogy „õ építette a Parlamentet”. Édesanyám cselédlány volt, akit a Tisza mellõl hozattak föl valami kegyelmes úrék 14 éves korában. Bár nagyon szûkösen élünk, de mindannyiunkat tanítottak, a fiúk ipari(tanonc) iskolát végeztek, mi lányok gimnáziumba, majd tanítóképzõbe kerültünk...”

Jõzsi bátyám a vasútnál helyezkedet el, s szépen haladt fölfelé a ranglétrán. Késõbb megnõsült és lett két csodaszép gyermeke. A Felvidék 1939-es visszacsatolása után Kassára helyezték, ahol állomásfõnök helyettes lett belõle, szép lakást kaptak, s összejárogattak a királyhelmecci rokonsággal. A második világháború végén, ahogy az oroszok közeledtek, Jõzsi bátyám jobbnak látta családját Pestre menekíteni - az állomás mellett laktak, ami katonai célpont volt – a felesége szüleihez. Nem gondolhatta, hogy így következik majd a be a tragédia: a pesti házat bombatalálat érte, s elpusztult a felesége, a gyermekei, mindenki... Ráadásul a háború után a szlovákok minden magyart háborús bûnösnek nyilvánítottak, s a bátyámnak is elvették mindenét, földönfutóként érkezett vissza Pestre. Aztán valahogy itt már nem is akart, nem is tudott beilleszkedni, egy nap úgy döntött –azt hiszem 1947-ben -, hogy õ kimegy Amerikába. Ott aztán új életet tudott kezdeni. Elvett egy görög származású nõt, aki özvegyen maradt a háborúban. Annak volt egy vegyesboltja, amelyet aztán ketten vittek tovább. Született két gyermekük – közülük aztán az egyik, Tom meghalt a vietnámi háborúban -, lett két unokájuk. Jõzsi, halála elõtt néhányszor még elhozta a családját Magyarországra, de úgy tûnik, hogy az unokákat ez a dolog már nem izgatja: teljesen amerikaiakká váltak...

Szegény Jolán néném sem jár sokkal jobban. Pedig õ volt a család üdvõskéje. Diplomázás után nem sokkal férjhez ment egy jólmenõ ügyvédhez, egy kikeresztelkedett szimpatikus zsidó fiúhoz és hamarosan megszületett Eszterke, komoly társasági életet éltek: nagy házat tartottak Szegeden. A zsidókat korlátozó újabb és újabb törvények azonban mindent tönkretettek. Zoltánnak föl kellett adnia ügyvédi állását, fölköltöztek Pestre, ahol anyáknál laktak és egy árja (nem zsidó) rokonnál végeztek különbözõ alkalmi munkákat. Itt érte õket a tragédia is. A

sárga csillagot viselő Zoltánt és Eszterkét egyszer váratlanul leszállították a villamosról, aztán Auschwitzba hurcolták őket, ahonnan nem tértek vissza. Jolán majd beleőrült a fájdalomba, s azután már nem is lett igazán ép ember. Ottmaradt édesanyámmal, aztán meg velem, egy ideig tanított, varrást vállalt...nem volt ereje újra kezdeni. Haláláig gyászolta halottait...

Hát... a nagyapád, István, talán a legszerencsésebb valamennyiünk közül. Ő műszerésznek tanult, már nem is tudom miért, Kőszegre került egy textilgyárba. Ott nagyon megbecsülhették, mert ott is ragadt élete végéig. Egy környékbeli faluból nősült, s hamarosan megszületett Lajos nagybátyád, aki aztán '56-ban elhagyta Magyarországot és világcsavargó lett. Persze nagyapád sem úszta meg a háborút: három év frontszolgálat után két évig még hadifogolyként dolgozott egy orosz bányába, de szerencsére 1947-ben haza tudott jönni a családjához. Aztán megszületett Aurélia nénéd, meg apád és a többit meg már tudod...

Az én életem egyszerű volt, apáca lettem, tanítónak tanultam, s tanítottam egész életemben. Először anyámmal, aztán Jolán nénivel éltem, most meg már évtizedek óta egyedül élek..., de nem vagyok egyedül. Sok tanítványommal tartom a kapcsolatot, meg, ahogy erőmből telik, segíték a Máltai Szeretetszolgálatnál: hajléktalanokat, szegény sorsú embereket gondozok.”

Kérdések és feladatok

1. Keressetek olyan szavakat a szövegben, amelyeket nem ismertek, vagy nem vagytok biztosak a jelentésükben. Járjatok utána, mit jelentenek ezek a szavak.
2. Próbáljátok meg elkészíteni a mesélők családfáját!
3. Számoljátok meg, hány gyerek volt az egyes generációkban. Vajon miért?
4. Térképen jelöljétek, mikor, hol voltak az egyes családtagok, hova mentek onnan és miért.
5. Milyen határváltozásokra utal a szöveg? Járjatok utána, mikor és miért változtak Magyarország határai.
6. Készítsetek időszalagot és jelöljétek rajta a szövegben szereplő történelmi eseményeket és az egyes családtagok életének állomásait.

IV. A) Szegények és gazdagok

Édesanyám: „Úgy tűnik, hogy a mi családunkban valahogy újra és újra felbukkan a szegénység. Ezt ne úgy értsd, hogy nem volt mit enniük – bár a háború alatt, meg az ötvenes években ez is előfordult –, a paraszti világban az elmúlt száz évben már csak ritkán fordult elő rendszeres éhezés. De azt nagyon rossz érzés látni, hogy az emberek mennyit dolgoznak, erőlködnek, és mégsem tudnak megszabadulni napi anyagi gondjaiktól, nagyon meg kell gondolniuk, hogy mire is költsék a pénzüket. Láttam például gyerekkoromban, hogy Sanyi bácsiéknál mekkora ünnep volt, ha vehettek egy új cipőt, vagy ruhát, vagy emlékszem, hogy nagyanyámnál milyen szigorú beosztás volt, hús csak hétvégén került asztalra. Leginkább az ócska bútorok szaga nyomasztott...”

Médi néni: „Nézd csak meg Áron bácsit. Ő aztán mindkét végét megismerte a dolognak. Érettségi után szabadságra vágyott és elment az akkor még létező Kelet-Németországba, ahol viszonylag jól keresett. Aztán elunta a dolgot, gyorsan megnősült, lett két gyerekük, de nem igazán boldogultak. Végül elváltak, s Áron bácsi egyedül hazajött. Itthon először nehezen ment a sora: szakképzettsége nem volt, a fizetésének majdnem felét elvitte a gyerektartás, többször is ki kellett segítenünk, hogy legyen mit ennie. Aztán egyszer csak csoda történt. Megismerkedett a második feleségével, aki egy nagyon talpraesett ügyvéd volt. Béreltek egy

éttermet és nagyon felfuttatták: jól kamatozott Áron bácsi német nyelvtudása. Szép lassan meggazdagodtak, hatalmas házat építettek, több autót tartottak, szóval jól éltek – egy kicsit furcsálltuk is, hogy kevesebbet járnak hozzánk. Aztán talán valami nőügy miatt mindez összeomlott. Elváltak, ő meg valószínűleg büszkeségből egy szál bőrönddel távozott. Innen már nem volt megállás. Különböző munkahelyekkel próbálkozott, egyre többet ivott, s egyszer csak értesítést kaptunk egy hajléktalan szállóról, hogy menjünk érte, mert nagyon beteg. Akkor meggyógyítottuk, összeadtunk egy kis pénzt, hogy újra kezdhesen, de ebből nem lett semmi. Hivatalos munkát már nem vállal, mert azt elviszi a gyerektartás, amit meg össze tud szedni magának, azt meg alkoholra költi. Mit csináljunk vele?”

Aurélia néni (Toronyi Aurélia): *„Az persze természetes, ha az Amerikában élő rokonság, vagy éppen Lajos bátyám, ha hazajön Ausztráliából, akkor jóval gazdagabbnak és anyagilag szabadabbnak látszik, mint mi. De ez csak látszat, ott ők is inkább a középosztályhoz tartoznak, akárcsak mi. „*

Ifj. Barta Sándor: *”Emlékszem gyerekkoromban néhányszor elmentünk Debrecenbe és mindig furcsa volt, hogy a főutca kirakataiba hatalmas füstölt sertéscombokat raktak ki. „Itt aztán van mit enni!” - gondoltam. Később aztán a ruhák uralták a kirakatokat, manapság meg az elektrotechnikai dolgok. Sokat változott hát a világ, hogy mi is jelenti a gazdagságot....”*

Édesapám: *„Szoktad mondani, hogy mi miért nem nyaralunk minden évben Tunéziában, mint Aurélia néniék, meg, hogy már mióta szeretnél elmenni Angliába egy nyelvtanfolyamra, ahogy Lilla is elmehetett. Egy apának persze nehéz azt mondani, hogy ők jól menő vállalkozók, akik megengedhetik maguknak, mi meg tanárok vagyunk. De komolyan úgy gondolom, hogy nemcsak ez számít; én azt remélem, hogy sok olyat tudunk adni nektek, ami nem mérhető pénzzel. Én például sokkal fontosabbnak gondolom azt, hogy közösen bejárjuk Magyarországot, mint, hogy odarepüljünk a tunéziai tengerpartra – ami egyébként akárhol is lehetne -, meg vissza. Egyébként is, én nagyon becsülöm Auréliáékban, hogy rendszeresen támogatják Hermina nénit, meg a pártfogoltjait. Nem tudom, tudod-e, hogy vállalták egy tehetséges cigányfiú taníttatásának teljes költségét.”*

Kérdések és feladatok

1. Vizsgáljátok meg, hogy a különböző családtagok számára mit jelentett a gazdagság és szegénység.
2. Mi lehet az oka, hogy az egyes családtagoknak más jelentette a gazdagságot és a szegénységet?
3. Nézzétek meg az egyes szereplők milyen okokból lehettek gazdagok vagy szegények. Mennyiben múlt ez az egyes embereken és mennyiben befolyásolták anyagi helyzetüket külső tényezők?
4. Szerinted napjainkban inkább az egyes emberen múlik, hogy milyen az anyagi helyzete, vagy más tényezőktől? Keress konkrét példákat családobdól, ismeretségi körödből, vagy újságcikkekből.
5. Szerinted mennyire fontos ma, hogy valakinek milyen az anyagi helyzete?
6. Mennyire fontos neked, hogy milyen a te, családod, barátaid vagy ismerőseid anyagi helyzete?
7. Mit jelent az, hogy „középosztály”? Szerinted történelmi ismereteid szerint szélesebb vagy szűkebb ma a középosztályba tartozók köre, mint száz évvel ezelőtt?

IV. B) Nyelvek, népek, kultúrák

Piroska néni (Barta Piroska): „Családunk ugyanolyan sokféle mint más családok Magyarországon. Vannak benne kunok, szlovákok, svábok, románok és persze mind magyarnak mondjuk magunkat. Sőt! Nagyanyám azt mesélte, hogy a családi hagyomány szerint az ő nagymamája egy lengyel grófnő volt, akit még az ő nagyapja szöktetett meg Lengyelországból, ahol parádés kocsis volt...”

Margit mama: „A Toronyiak eredetileg Tyimosok voltak a Felvidéken és...hát...vagy szlovákok, vagy ruszinok lehettek, az Isten tudja. De ez a név változtatás nem volt ritka akkoriban. Akkor valahogy mindenki magyar akart lenni. A Kovács nagyapádék is Kaufmannok voltak még a századfordulón, szegény Lovasi Zoliék meg Lebovitzok. Nem szégyen az. Ezzel a későbbiekben sem volt soha probléma...Mi meg krobótok, más néven horvátok vagyunk. Peresznyén, ahol én születtem, mindenki krobótnak vallja magát, bár én már nem tudom, hogy mi lehetett a nem magyar nevünk.”

Lajos bácsi (Toronyi Lajos): „Igazi nemzetközi família a miénk. A felvidéki szlovák rokonságról ugyan nem tudok semmit, de hát vannak rokonaitok Amerikában, Angliában, Németországban, Ausztráliában. Használjátok ki! Tanuljatok nyelveket, járjátok be a világot. Én lehet, hogy nem sokra vittem, nem gazdagodtam meg, nem voltam képes el-és összetartani egy családot, de elmondhatom magamról, hogy az Antarktisz kivételével bejártam valamennyi földrészt.”

Kérdések és feladatok

1. Gyűjtsétek ki a nemzetiségneveket a szövegből.
2. Térkép, lexikon vagy Internet segítségével nézzétek meg, hogy hol élnek ezek a nemzetiségek a mai Magyarország területén.
3. Járj utána, hogy saját családotban milyen nemzetiségű családtagok szerepelnek.

IV. C) Vallási viszonyok

Éva nagymama: „A Barta család tagjai többnyire reformátusok voltak, sokan közülük rendszeresen jártak Istentiszteletre. Szegény anyámnak kellett csak ezen változtatni, mert édesapám mélyen katolikus volt, s csak úgy vette el anyámat, ha reverzálist ad, azaz áttér katolikus hitre. Az én – és így anyátok – esete más. Engem apám halála után zárdába küldtek, ahol egy életre megutáltam az apácákat, meg a vallást. Aztán az ötvenes évek egyházellenes világában csak tovább erősödött az ateizmusom, anyádat nem is kereszteltük meg. Ezért aztán nekem furcsa is a fiatalok, például a Rékáék vallásossága, de hát ez az ő dolguk....”

Hermína néni: „A Toronyiak eredendően katolikusok. Bár inkább csak a nők jártak rendszeresen templomba, de a férfiak is tartották az ünnepeket, szokásokat. Tudod, mi Jolán néniével egyházi iskolába jártunk, én meg apáca, tanító lettem és nem is bántam meg soha. Azt is tudod, hogy Jolán néni férje zsidó családból származott, de aztán kikeresztelkedtek, ugyanolyan katolikusok lettek, mint mi. Ezt azóta sem értem... miért kellett elpusztítani őket...a származásuk miatt.”

Aurélia néni: „Jóska bácsi, amikor kiment Amerikába, egyszer csak azzal állt elő, hogy ő bizony jehovista lett. Először mindenki idegenkedett a dologtól, de aztán szép fokozatosan kiderült, hogy sokkal inkább arról van szó, hogy Jóska bácsinak szüksége volt egy közösségre, ahová beilleszkedhetett. Amikor kinn voltam náluk, láttam, hogy összejárnak, segítik egymást, de nem volt semmi különös szenteskedés, meg térítés, amitől egy kicsit félttem előtte.”

Kérdések és feladatok

1. Gyűjtsétek ki a szövegben szereplő vallásokat. Mit tudtok ezekről a vallásokról történelmi ismereteitek alapján?
2. Mennyiben jelentett gátat a különböző vallásokhoz való tartozás a különböző történelmi korszakokban?
3. Mit tudtok a szövegben szereplő vallások mai helyzetéről?
4. Térkép, Internet, stb. segítségével gyűjtsetek még olyan vallásokat és egyházakat, amelyeknek tagjai megtalálhatóak ma Magyarországon.
5. Mennyire jelent ma gátat a különböző társadalmi csoportok között a különböző valláshoz való tartozás?
6. Járjatok utána, milyen vallásokhoz tartozó tagjai voltak/vannak a családoknak.

IV. D) Iskolázottság, foglalkozás

Id. Barta Sándor: *„Az én nagyszüleimnek igazából nem volt szükségük iskolára. Nagyapám ugyan elvégezte a négy elemet és anyám is alá tudta írni a nevét, de a paraszti munkát, meg a kubikot, a földmunkát el lehetett végezni anélkül is. Apám már hat elemet végzett – bár mezőgazdasági dologidőben nem sokat járt iskolába – és ő már tudta, hogy taníttatni kell bennünket, ha vinni akarjuk valamire. Mi mezőgazdasági technikumba kerültünk a húgossal, amivel aztán jól el tudtunk helyezkedni a térszben: ő az irodában, én meg ágazatvezetőként a tehenészetben. A fiam már szakközépiskolába járt, nyomdász lett belőle. Jól élnek, csak azt sajnálom, hogy beköltöztek Gyulára.”*

Médi néni: *„Én nagyon sajnálom, hogy nem tanultam. El akartam kerülni otthonról, ezért gyorsan férjhez mentem. Szerencsére a gyermekeinket már taníttattuk, Judit főiskolát végzett – bár Angliában nem tudom, mire megy vele -, Ferike meg jó szakmát szerzett, amiből el tudja tartani a családját. De úgy látom, hogy ma már mindenütt csak tanulás révén lehet előbbre kerülni. Én is csak állok, mint a bálám számara, amikor kimegyek Angliába Juditékhoz, mert nem értem, hogy mit beszélnek, s látom ők is csak zavarban vannak...”*

Piroska néni: *„Hanem ezek a Hubáék nem tetszenek nekem, bár nem akarok beleszólni az életükbe. Fejükbe vették, hogy kiköltöznek egy tanyára, ahol majd mindent megtermelnek, amire szükségük van. Ráadásul a gyerekeket nem adják iskolába, hanem majd maguk tanítják őket, legfeljebb csak vizsgázni engedik be őket a faluba. Attól félek, nem lesz ennek jó vége, nem lesz jó a gyerekeknek, hogy elszakítják őket a többiektől, meg, hogy így nehezebben fognak majd továbbtanulni...”*

Féltem az Emesééket is. András már fél éve munkanélküli, Emese egy fizetésből nem tudja eltartania családot. Bezárták a gyárat, ahol dolgozott, és kapott ugyan végkielégítést, de nem tudom, hogy Esztergomban tud-e majd munkát találni magának. Úgy tűnik, hogy az ma már kevés, ha az ember szerez egy jó szakmát, valami új dolgot kellene tanulnia, hogy el tudjon helyezkedni.”

Margit mama: *„Én nagyon büszke vagyok arra, hogy a gyerekeimet taníttatni tudtam. Lajos ugyan 1956 után külföldre ment, ő nem szerzett diplomát, de azért megállta a helyét a világban. Aurélia főiskolát, apátok egyetemét végzett, s úgy látom, hogy már nekik is fontos volt, hogy a gyerekeiket taníttassák. Úgy látom, hogy az unokáim, meg dédunokáim már szellemi munkát fognak végezni, végképp hátat fordítottak a szigorú paraszti életnek...”*

Kérdések és feladatok

1. Keressétek ki a különböző iskolatípusokat a szövegből. Mely iskolatípusok léteznek ma is, és melyek nem? Mit tudtok a ma már nem létező típusokról?
2. Gyűjtsétek ki generációként, hogy hányan és milyen iskolába jártak. Találtok különbséget a nők és a férfiak iskolázottsága között?
3. Gyűjtsétek ki generációként, hogy milyen foglalkozások jelennek meg a családban. Mennyire igényelnek szaktudást ezek a szakmák? Milyen a társadalmi megbecsültségük?
4. Szerinted „felemelkedett” a család a generációk folyamán? Milyen értelemben? Mi volt ennek az oka?
5. Szerinted milyen társadalmi csoportok különíthetők el a mai Magyarországon? Próbáld meg rendszerezni, milyen tényezők alapján beszélhetünk különböző csoportokról.
6. Te a mai magyar társadalom mely csoportjainak vagy tagja?

IV. E) A szociológus szemével a Barta-Toronyi családról

Nagyon fontos változás az, hogy az elmúlt száz évben egyre inkább csökkent a paraszti életformában élők száma, s a társadalom túlnyomó többsége megindult a polgárosodás útján. Ez egyrészt abban nyilvánult meg, hogy az emberek egyre nagyobb számban a paraszti munka helyett egyre inkább ipari, az utóbbi időben pedig egyre inkább szellemi munkát végez, illetve a különböző szolgáltatások terén dolgozik. Nagyon fontos változás az is, hogy a magyar lakosság egyre nagyobb hányada költözik faluról városba (urbanizáció), illetve, hogy már a falvakban is megfigyelhető a városi életmód kialakításának igénye (magas szintű szolgáltatások, polgári kényelem). A magyar társadalom átmeneti jellegét mutatja néhány olyan életforma, amely a paraszti és a polgári világ elemeit ötvözi: ilyen például az ingázás - amely esetén a falun élő és gazdálkodó család egyik keresője rendszeresen és tartósan ez távoli városba jár dolgozni. Ezeknek a folyamatoknak az sem mond ellent, hogy néhányan fölláznak a városi életmód ellen és vidékre költöznek a természetesebb életmód reményében.

A társadalmi mobilitás

A Barta-Toronyi család története számtalan példát kínál az előbb említett társadalomtörténeti folyamatokra. Kiegészítésképpen még a családok, családtagok mobilitásáról, a társadalmi csoportok közötti mozgásáról érdemes szólni. Az elmozdulások egyrészt kényszerűségből, „a történelmi viharok miatt” történtek. Mindkét család életében mély nyomot hagyott az első és a második világháború. Számtalan haláleset történt (járvány, front, bombázás, megsemmisítés), a családok elszegényedtek, vándorolni kényszerültek. A háborúkat követő, illetve megelőző területi változások (a Trianoni szerződés 1920-ban, az I. Bécsi döntés 1938-ban, a Párizsi béke 1947-ben), az '50-es évek államosításai, az 1956-os forradalom és szabadságharc, az 1989-es rendszerváltás mind, mind komoly hatással voltak a két család életére.

A különböző történelmi, gazdasági és politikai események nagymértékben megmozgatták a családok tagjait. Először is ki kell emelnünk a külföldre történő vándorlást, az emigrációt. Az amerikai, ausztrál, német – és bizonyos mértékben a szlovák - rokonság megléte jól mutatja, hogy a különböző politikai és gazdasági kényszerek szinte minden generációban éreztetik hatásukat, számtalan családtagnak kell idegen környezetben, szinte a semmiből újra kezdeni életét. A társadalmi mozgások másik iránya az országon belüli vándorlás, a migráció. Ennek több oka lehet. Érdemes megemlíteni az ún. politikai rendszerváltásokat – az 1945, illetve 1949-es változásokat, valamint az 1989-es ún. rendszerváltást -, amelyek egy-egy társadalmi csoport társadalmi helyzetét szinte teljes mértékben megváltoztatta (gondoljunk csak például arra, hogy mint befolyásos társadalmi csoport teljes mértékben eltűnt az arisztokrácia, illetve

korábban periférián levő csoportok előnyösebb helyzetbe jutottak 1949 után). A másik ok a korábban már említett városiasodás, amelyet az ún.'50-es években föl is gyorsítottak azzal, hogy nagymértékben korlátozták a paraszti lakosság élet-és munkakörülményeit. Ezek a változások a legtöbb esetben abban nyilvánultak meg, hogy a házasulandó fiatalok egyre nagyobb számban költöztek el szüleiktől és többnyire városokban találtak megélhetést. A mobilitás másik módja a tanulás volt. Négy generáció alatt mindkét család eljutott oda, hogy gyermekeit már természetes módon felsőoktatási intézménybe írassa és lehetőség szerint a szellemi munka felé irányítsa.